

Sobre el dol

**Apunts,
pensaments i
reflexions al voltant
de la pèrdua**

**Chimamanda
Ngozi Adichie**

Sobre el dol

**Apunts,
pensaments i
reflexions al voltant
de la pèrdua**

**Chimamanda
Ngozi Adichie**

Fanbooks

Títol original: *Notes on grief*

© Chimamanda Ngozi Adichie, 2021

© de la traducció: Scheherezade Surià López, 2021

© de la fotografia de l'autora: Manny Jefferson

© d'aquesta edició: Edicions 62, S. A., 2021

Fanbooks, Av. Diagonal, 662-664, 08034 Barcelona

www.fanbooks.cat

Primera edició: abril del 2021

ISBN: 978-84-18327-39-1

Dipòsit legal: B. 3.949-2021

Imprès a Catalunya

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

1

Des d'Anglaterra, el meu germà va establir les trucades per Zoom cada diumenge, el nostre ritual bulliciós del confinament; dos germans s'hi van afegir des de Lagos, tres des dels Estats Units, i els meus pares, de vegades amb ressò i veu entretallada, des d'Abba, la nostra ciutat natal ancestral, al sud-est de Nigèria. El 7 de juny a la pantalla del pare apareixia només el seu front, com sempre, perquè mai no va saber gaire bé com sostenir el telèfon durant les videotrucades. «Mou una mica el telèfon, papa», li deia algun de nosaltres. El pare es burlava del meu germà Okey amb algun malnom nou, després deia que no havia sopat perquè havien dinat tard i, després, parlava del multimilionari del poble del costat, que volia reclamar les terres ancestrals del nostre poble.

No es trobava gaire bé, feia dies que dormia malament, però no ens hi havíem d'amoïnar. El 8 de juny l'Okey va anar a veure'l a Abba i li va dir que semblava cansat. El 9 de juny vaig abreujar la xerrada perquè pogués descansar. Va riure

tranquil·lament quan vaig fer la meva habitual imitació burlesca d'un parent. «*Ka chi fo*», va fer. Bona nit. Aquestes van ser les últimes paraules que em va dir. El 10 de juny va morir. El meu germà Chuks em va trucar per dir-m'ho i em vaig enfonsar.

2

La meva filla de quatre anys diu que la vaig espantar. S'agenolla per demostrar-ho, movent amunt i avall el petit puny tancat amb força, i la imitació em fa veure'm com estava: totalment desfeta, cridant i picant a terra. La notícia és com un desarrelament atroç. M'arrenquen del món que he conegut des de la infantesa. I m'hi resisteixo: el pare va llegir el diari aquella tarda; va fer broma amb l'Okey sobre afaitar-se abans de la seva cita amb l'especialista en ronyons a Onitsha l'endemà; va parlar per telèfon dels resultats de les proves de l'hospital amb la meva germana Ijeoma, que és metgessa; així doncs, com pot ser, això? Però aquí ho tenim. L'Okey sosté un telèfon sobre la cara del pare, que sembla adormit; té el

rostre relaxat i bell, en repòs. La nostra trucada de Zoom és més que surrealista, tots plorem, plorem i plorem, en diferents parts del món, i mirem incrèduls el pare que adorem, ara ajagut immòbil en un llit d'hospital.

Va passar uns minuts abans de la mitjanit, hora nigeriana, amb l'Okey al seu costat i en Chuks a l'altaveu. Miro el pare i el torno a mirar. Em costa respirar. Això és el que significa el xoc, que l'aire es converteix en cola? La meva germana Uche diu que acaba de comunicar-ho a un amic de la família amb un missatge de text, i jo gairebé crido:

—No! No ho diguis a ningú, perquè si ho diem a la gent, es convertirà en veritat.

—Respira a poc a poc; beu una mica d'aigua
—diu el meu marit.

La meva bata, un article habitual durant el confinament, està tirada a terra. Més tard, el meu germà Kene dirà a tall de broma:

—Millor que no rebis cap notícia impactant en públic, perquè reaccions al xoc traient-te la roba.

3

El dol és una mena d'educació cruel. Aprens que pot ser poc amable i que pot estar ple d'ira. Aprens que el condol pot sonar molt fals. Aprens que molta part del dol és el llenguatge, el fracàs del llenguatge i la cerca del llenguatge. Per què els costats del cos em fan tant mal? És de plorar, em diuen. No sabia que plorem amb els músculs. El dolor no és sorprenent, però sí que ho és el seu vessant físic: la llengua insuportablement amarga, com si m'hagués empassat un menjar fastigós i hagués oblidat rentar-me les dents; un pes feixuc i horrible al pit, i dins del cos una sensació d'eterna dissolució. El cor, el meu veritable cor físic —res de figuratiu aquí—, fuig de mi; s'ha convertit en un organisme independent, batega massa de pressa i a un ritme que no és el meu.

L'aflicció no només afecta l'esperit sinó també el cos, amb dolor i una força minvant. La carn, els músculs, els òrgans són vulnerables. Cap postura resulta còmoda. Durant setmanes, tinc l'estómac regirat, tens i atapeït amb presagis, la certesa sempre present que algú més morirà, que en perdrem més. Un matí, l'Okey em truca una mica més d'ho-

ra que de costum i immediatament penso: «Només digue'm, digue'm de seguida, qui s'ha mort ara? La mama?». ».

4

A casa meva, als Estats Units, m'agrada tenir la Ràdio Pública Nacional encesa com a soroll de fons i, quan el pare hi era, sempre l'apagava si ningú no l'escoltava.

—Només recordava que el papa sempre apagava la ràdio i jo la tornava a engegar. Potser pensava que, d'alguna manera, era un malbaratament —li dic a l'Okey.

—Com quan volia apagar el generador massa d'hora a Abba. Amb molt de gust l'hi deixaria fer ara, si tornés —diu l'Okey, i riem.

—I començaré a llevar-me d'hora, i començaré a menjar *garri*,¹ i aniré a missa cada diumenge —dic, i riem.

Torno a explicar la història de quan els pares em van visitar a l'apartament d'alumna llicencia-

1. Producte alimentari semblant a la farina; el més comú i popular és el de iuca. (*N. de la t.*)

da a Yale, i li vaig preguntar: «Papa, vols una mica de suc de magrana?», i ell va dir: «No, gràcies, sigui el que sigui».

El suc de magrana es va convertir en una broma recurrent. Aquelles bromes recurrents que fèiem, explicades i tornades a explicar sovint. El pare les escoltava amb el rostre completament inexpressiu i, al cap d'un instant, esclatava a riure amb una rialla encantada. Una altra revelació: fins a quin punt riure forma part del dol? El riure està molt imbricat en l'argot familiar, i ara riem, recordant el pare, però en algun lloc molt al fons hi ha una boirina d'incredulitat. El riure s'apaga. El riure esdevé llàgrimes, tristesa i ràbia. No estic preparada per a la meua ràbia miserable i ardent. Davant d'aquest infern que és la pena, soc inexperta i immadura.

Però com és que al matí estava fent broma i xerrant, i a la nit se n'havia anat per sempre? Va ser tan ràpid..., massa ràpid. No havia de passar així, no havia de ser una sorpresa maliciosa, no durant una pandèmia que ha confinat el món. Durant el confinament, el pare i jo vam parlar de com d'estrany resultava tot plegat, com d'aterridor, i sovint em deia que no m'amoïnés pel meu

marit metge. «De debò que beus aigua tèbia, papa?», li vaig preguntar un dia, sorpresa, i tot rient-me d'ell després que em digués amb humor vergonyós que havia llegit en algun lloc que beure aigua tèbia podia prevenir el contagi del coronavirus. Es va riure d'ell mateix i em va dir que l'aigua tèbia era inofensiva, fet i fet, no com les ximpleries que es deien durant l'esglai de l'ebola, quan la gent es banyava en solució salina abans de l'alba. Quan li preguntava: «Com estàs, papa?», sempre responia: «*Enwerom nsogbu chacha*». No tinc cap problema. Estic perfectament bé. I ho estava de debò, fins que ja no ho va estar.

5

Els missatges no deixen d'arribar i me'ls miro com a través d'una boira. Per a qui és aquest missatge? «Sobre la pèrdua del teu pare», diu un. El pare de qui? La meva germana reenvia un missatge d'una amiga de la família que diu que el pare era humil malgrat els seus èxits. Els dits em comencen a tremolar i aparto el telèfon. No ho era, ho és. Hi ha un vídeo de gent entrant a casa per

al *mgbalu*,² per donar el condol, i vull estirar el braç i fer-los fora a tots de la saleta, on la mare ja està instal·lada al sofà amb una actitud de vídua plàcida. Té una taula al davant com una barrera per mantenir la distància social. Els amics i els familiars diuen que cal fer això i allò. Cal posar un registre de condols a la porta d'entrada, la meva germana compra un rotlle de randa blanca per cobrir la taula, el meu germà compra un quadern de tapa dura i la gent ja s'ajup per escriure a la llibreta. I jo penso: «Marxeu a casa vostra! Per què veniu a casa nostra a escriure en aquest quadern estrany? Com us atreviu a convertir això en una realitat?». D'alguna manera, aquestes persones benintencionades s'han convertit en còmplices.

Noto que respiro un aire agredolç amb les meves pròpies conspiracions. Les burxades de ressentiment m'inunden quan penso en les persones de més de vuitanta-vuit anys, més grans que el pare, que són vives i estan bé. La meva ira m'espanta, la por m'espanta i, en algun lloc, també hi ha vergonya... Per què estic tan furiosa i espanta-

2. Cerimònia tradicional d'enterrament practicada a la majoria dels estats igbo per als difunts d'edat relativament avançada. (*N. de la t.*)

da? Tinc por d'anar-me'n al llit i de despertar-me, por de demà i de tots els endemàs. M'omple d'incredulitat el fet que el carter vingui com de costum i que la gent em convidi a parlar en algun lloc i que apareguin regularment alertes de notícies a la pantalla del telèfon. Com pot ser que el món continuï girant, inspirant i exhalant sense canvis, mentre que en la meva ànima hi ha una dispersió permanent?

6

El dol m'obliga a mudar de pell, a raspar-me les escates dels ulls. Lamento les meves certeses passades: segurament hauries de plorar, parlar-hi a través, afrontar-lo, travessar-lo. Les certeses envanides d'una persona que encara no coneix el dolor. He estat de dol en el passat, però només ara he tocat el cor del dolor. Només ara aprenc, mentre en sento les vores poroses, que no hi ha manera de travessar-lo. Soc al centre d'aquesta agitació i m'he convertit en una fabricant de caixes, i dins dels seus murs inflexibles engabio els meus pensaments. Empenyo la ment amb fermesa cap a la

seva superfície poc profunda. No puc pensar gaire; no m'atreveixo a pensar gaire profundament o, en cas contrari, em vencerà, no només el dolor sinó un nihilisme ofegador, un vòrtex de pensament que no té sentit, quin sentit té, res no té sentit. Vull que hi hagi un sentit, en tot això, malgrat que, de moment, no sàpiga quin és.

Hi ha certa gràcia en la negació, diu en Chuks, unes paraules que em repeteixo a mi mateixa. Un refugi, aquesta negació, aquesta negativa a mirar. Per descomptat, l'esforç és el propi dolor i per això em desentenc de l'ombra obliqua de la mirada, però imagineu-vos la catàstrofe d'una mirada directa i indestructible. Sovint, també, existeix l'impuls de córrer i córrer, d'amagar-se. Però no sempre puc córrer i cada cop que em veig obligada a enfrontar-me directament al dolor —quan llegeixo el certificat de defunció, quan redacto una esquela—, sento un pànic lluent. En aquests moments noto una curiosa reacció física: el cos em comença a tremolar, els dits donen copets incontrolables, una cama s'agita. Soc incapaç d'estar-me quieta fins que no aparto la mirada. Com pot la gent seguir funcionant després de perdre el seu estimat pare? Per primera vegada a la vida, no puc

prescindir dels somnífers i, quan em dutxo o enmig d'un àpat, esclato en plors.

7

El meu recel dels superlatius s'ha esvaït per sempre: el 10 de juny de 2020 va ser el pitjor dia de la meua vida. Resulta que el pitjor dia d'una vida sí que existeix, i sisplau, estimat univers, no vull que passi res pitjor que el superi. La setmana anterior al 10 de juny, mentre corria tot jugant amb la meua filla, vaig caure, em vaig donar un cop al cap i vaig patir un traumatisme cerebral. Durant dies em vaig sentir a la deriva, sensible al so i a la llum. No vaig trucar als meus pares cada dia, com de costum. Quan finalment els vaig trucar, el pare no volia parlar del seu malestar sinó del meu cap. Les commocions cerebrals poden trigar a curar-se, em va dir. «Acabes de dir “dramatisme” en comptes de “traumatisme”», va dir la mare des del fons. Tant de bo no hagués deixat de trucar-los durant aquells pocs dies, perquè hauria vist que no només estava una mica malalt, ho hauria notat encara que no hagués estat obvi i hauria insistit que anés

a l'hospital molt abans. Tant de bo, tant de bo. La culpa em rosega l'ànima.

Penso en totes les coses que podrien haver passat i totes les maneres com el món es podria reformar per evitar allò que va passar el 10 de juny, perquè no succeís. M'amoïna l'Okey, una ànima fidel i sensible, la càrrega del qual és diferent de la nostra perquè ell estava amb ells. Es turmenta pel que hauria pogut fer quan el pare aquella nit va començar a mostrar malestar i li va demanar: «Ajuda'm a incorporar-me», i després li va dir que no, que s'estimava més ajaure's. L'Okey assegura que el pare va pronunciar, amb calma, en veu baixa, el que semblaven frases del rosari en igbo. Em consola sentir-ho? No més en la mesura que devia consolar el pare.

La causa van ser les complicacions d'una insuficiència renal. Una infecció, va dir el metge, va agreujar la seva malaltia renal de llarga durada. Però quina infecció? Penso en el coronavirus, evidentment. Unes setmanes abans, uns periodistes havien vingut a casa nostra per entrevistar-lo sobre el cas del multimilionari que volia prendre la terra del nostre poble, una disputa que havia consumit el pare els dos últims anys. Potser hi va estar exposat llavors? El metge no ho creu pas, encara

que no li van fer la prova, perquè hauria tingut símptomes, i ningú més del seu entorn no en tenia. Necessitava hidratar-se, així que el van ingressar a l'hospital i li van posar líquids intravenosos. L'Okey va arrencar els llençols del llit de l'hospital i els va canviar per uns altres que havia portat de casa. L'endemà, 11 de juny, el pare tenia visita amb l'especialista dels ronyons.

8

Com que m'estimava molt el meu pare, tan apassionadament, tan tendrament, en el fons sempre vaig témer aquest dia. Però, tranquil·la per la seva relativa bona salut, vaig pensar que teníem temps. Vaig pensar que encara no era el moment. «Estava convençut que el pare arribaria als noranta», diu el meu germà Kene. Tots ho estàvem. Potser vam pensar —sense cap fonament, però— que gràcies a la seva bondat, la seva decència, el podríem tenir amb nosaltres fins als noranta. Però potser també vaig intuir una veritat que vaig negar completament? Ho sabia el meu esperit, per la manera com l'ansietat s'havia fet més intensa, com urpes clava-

des a l'estómac, quan vaig saber que ell no estava bé? Explicaria el meu insomni de dos dies abans, com un drap mortuori surant i fosc que no podia anomenar ni foragitar? Jo soc la que s'amoïna de la família, però fins i tot per a mi era extrema la desesperança amb què desitjava que els aeroports estiguessin oberts per poder agafar un vol a Lagos, i després a Asaba, i conduir una hora fins a la meva ciutat natal per veure el pare en persona.

Així doncs, ho sabia. Estava tan unida al pare que ho sabia, sense voler saber-ho, sense ser-ne plenament conscient. Una cosa així, temuda durant tant de temps, arriba per fi, i entre el devessall d'emocions hi ha un alleujament amarg i insuportable. Arriba com una forma d'agressió, aquest alleujament, i du aparellats pensaments estranyament bel·licosos. Enemics, aneu amb compte!: el pitjor ha passat. El meu pare ja no hi és. La meva bogeria ara quedarà al descobert.

9

Amb quina rapidesa la meva vida ha esdevingut una altra vida, que despietat és aquest esdevenir i,

no obstant això, amb quina lentitud m'hi adapto. L'Okey m'envia un vídeo d'una anciana que entra per la porta de casa nostra, plorant, i penso: li he de preguntar al papa qui és. En aquest instant, allò que ha estat cert durant els quaranta-dos anys de la meva vida continua sent-ho: que el pare és tangible, inhalant, exhalant, accessible per parlar-hi i veure-li la lluentor dels ulls darrere de les ulleres. Llavors, amb una horrible sacsejada, ho torno a recordar. Aquest oblit breu sembla una traïció i una benedicció alhora. Oblido per què no soc allà? Crec que sí. El meu germà i la meva germana hi són, cara a cara amb la desolació d'una llar sense el pare. La meva germana plora agenollada al costat del llit. El meu germà plora mentre du posada una de les gorres del pare. Veuen que no és a la taula del menjador a l'hora d'esmorzar, a la seva cadira d'esquena a la llum de la finestra, i que, després d'esmorzar, no està escarxofat al sofà en el seu ritual de becaina de mig matí, lectura i migdiada una altra vegada.

Tant de bo jo també pogués ser-hi, però estic atrapada als Estats Units; la meva frustració és com una butllofa i no faig més que buscar notícies sobre quan obriran els aeroports nigerians. Ni tan

sols les autoritats nigerianes ho saben. Les notícies diuen que al juliol, després a l'agost, després que podria ser a l'octubre, però el ministre d'Aviació Civil piula per dir que «podria ser abans d'octubre». Potser sí, potser no; és com jugar al io-io amb un gat. Però estan en joc les persones que s'han quedat als llimbs perquè no poden enterrar els seus éssers estimats.

10

M'allunyo dels condols. La gent és amable, la gent té bones intencions, però saber-ho no fa que les seves paraules dolguin menys. Defunció. Una de les paraules preferides dels nigerians que m'evoca fosques distorsions. «Sobre la defunció del teu pare». No m'agrada gens, la paraula. «Ara ja descansa» no aporta consol, sinó una burla que s'estén fins al dolor. Podria estar descansant a la seva habitació a la nostra casa d'Abba, amb el ventilador projectant aire calent, el llit cobert de diaris plegats, un quadern de sudokus, un vell fullet d'un funeral, un calendari dels Cavallers de Sant Mulumba, la bossa plena amb els flascons dels medi-

caments, i els seus quaderns amb les pàgines acuradament alineades, on anotava tot allò que menjava, com a l'agenda d'un diabètic. «És en un lloc millor» és sorprenent per la seva gosadia, i té un deix d'ineptitud. Com ho podries saber tu?, i no hauria de ser jo, l'afligida, qui està al corrent d'aquesta informació en primer lloc? Hauria d'assabentar-me'n per boca teva? «Tenia vuitanta-vuit anys» m'irrita profundament perquè l'edat és irrellevant en el dolor; no es tracta dels anys sinó de l'amor. Sí, en tenia vuitanta-vuit, però ara hi ha un forat cataclísmic a la teva vida i t'han arrencat una part de tu per sempre. «Bé, ha succeït, celebra la seva vida», va escriure un vell amic, i em va indignar; que fàcil que és predicar sobre la permanència de la mort, quan, de fet, aquesta permanència és el motiu de l'angoixa! Ara m'estremeixo quan recordo les paraules que vaig dir en el passat als amics que passaven un dol. «Troba la pau en els records», acostumava a dir jo. Et prenen l'amor, de manera sobtada, i a sobre et diuen que et consolis amb els records. En lloc de consol, els meus records porten punyalades eloqüents de dolor que diuen: «Això és el que mai més no tindràs». De vegades porten riures, però són riures més semblants a brases ar-

dents que ben aviat encenen les flames del dolor. Espero que sigui qüestió de temps, potser ara només és massa aviat, terriblement aviat, per esperar que els records siguin un bàlsam.

L'únic que no sembla una burxada deliberada de les ferides és un simple «ho sento», perquè en la seva banalitat no pressuposa res. *Ndo*, en igbo, consola més; és una paraula que significa «ho sento», amb un pes metafísic, una paraula que abasta i va més enllà que un simple «ho sento». Els records concrets i sincers d'aquells que el van conèixer reconforten més i m'anima que les mateixes paraules es repeteixin: «sincer», «calma», «amable», «fort», «tranquil», «simple», «pacífic», «integritat». La mare em diu que l'Ayogu li va trucar per dir-li que el pare era l'únic cap que «mai no li va causar cap problema». Recordo l'Ayogu, alt i de tracte gentil, el xofer del pare quan el pare era el vicerector adjunt de la Universitat de Nigèria, als anys vuitanta. Va ser l'Ayogu, o va ser l'altre xofer, en Kevin, l'agitador encantador, del qual el pare va dir una vegada amb calma, quan jo havia demanat amb l'altivesa d'una nena de set anys que volia que el meu xofer em dugués a l'escola: «És el *meu* xofer, no el teu».